

SZIGETKÖZI TELEPÜLÉSEK TERÜLETHASZNOSÍTÁSA A 18-19. SZÁZADBAN

POZSGAI ANDREA – BARANYAI GÁBOR

LAND USE OF THE SETTLEMENTS OF SZIGETKÖZ IN THE 18TH AND 19TH CENTURY

The paper is an introduction to the 18th and 19th century characteristics of a “wounded” area of Hungary, at a time when the impact of human activity on the transformation of the area was still negligible. The Szigetköz was already inhabited before river regulations and water management works, and the still existing villages “occupied their final positions” by the time in our examination, although they went through some administrative changes by the 20th century. The present image of the villages reveals the look of the settlements before the river regulations. Until the 19th century, typical agricultural activities in this area were extensive animal husbandry and closely related extensive farming and the agricultural production showed separate zones, surrounding the villages in a more or less circular shape. In this micro-region land use, and the occupations and crafts of the people were determined by the physical geographical endowments of the area before the river regulations. The following occupations linked to water and the wet landscape were wide-spread: fishing, gold washing and hunting. In addition, the area was famous for its watermills, trackers, ferrymen and shepherds. The water regulation works resulted in a fundamental change in the character of the area: settlement went through a significant transformation and were launched on a path of development; animal husbandry lost much of its importance, though it had been the dominant branch of agriculture until the 19th century. The micro-region became one of the most important territories of Hungary in crop growing. As a result of the anthropogeneous impacts on the landscape, “indigenous” land use and occupations disappeared from this micro-region.

BEVEZETÉS

A Szigetköz sajátos ökológiával rendelkező tájegység, mely Magyarország legnagyobb szigete. A területet teljes egészében a Duna építette, ezért is használatos a „Szigetköz a Duna gyermeke” kifejezés (TIMAFFY 1980. p 7.), melyet még Európában is egyedülálló vízi birodalomnak tekintenek. A Kisalföldön található kistáját a Duna és a Mosoni-Duna határolja. Feljegyzések alapján a maihoz hasonló alakjában a XVI. századtól létezik, a megelőző időszakban készült térképek szerint a Duna kisalföldi hordalékkúpjának a közepén egy egységes, nagy sziget volt, melyet gazdagon behálóztak a mellékágak (ALEXAY 1997). „A mai Szigetköz területe őserdőkkel borított hozzáférhetetlen vadon volt, ahová csak nagyon későn jutott el az erdőirtó

fejsze éle. A hajlékából elriasztott, fészkeből kiűzött, életét mentő bujdosó szánhatta fejét arra, hogy itt megtelepedjék, családot, községet létesítsen.” (ÉRSEK 1924). A folyószabályozás előtt az ágrendszer kiszámíthatatlanul változott, áradáskor a hullámteret előntötte a víz. Az itt letelepedők ennek tudatában élték életüket, folytatták tevékenységüket. A kialakult települések közül több kénytelen volt megváltoztatni földrajzi fekvését, azaz néhány kilométertől akár 10-20 kilométer távolságra kellett „költöztetni”. A vízrendezési munkálatok után a tájegység arculata nagymértékben megváltozott: települései jelentős változáson mentek át, elindultak a fejlődés útján; az állattenyésztés háttérbe szorult – mely a 19. századig meghatározó mezőgazdasági ágazat volt. A kistáj a 20. századra hazánk egyik kulcsfontosságú területévé vált a növénytermesztés szempontjából (BARANYAI 2012). A tanulmány a – még jelentős mértékben a természet által alakított – szigetközi települések alaprajzi, gazdaságtörténeti jellemzőit vázolja fel.

1. ANYAG ÉS MÓDSZER

A Duna által lerakott óriási hordaléktömeg akadályozta a víz útját, ezért főágát változtatva, ágakra szakadva folyt; a hordalékkúpon épített és rombolt, alakította a táj képét. A Duna árvizei az itt élők számára állandó veszélyt jelentettek. Kezdetben nem volt összehangolt a védekezés, viszont a községek számoltak a veszéllyel, ezért pl. az Alsó-Szigetközben a házakat összehordott földhalomra építették, illetve számos település védősáncot készített, melynek nyomait még ma is látni lehet. A 18. századtól kezdve a vármegyék irányításával valósult meg az összehangolt védekezés: töltéseket építettek, elzárták a mellékágakat. Majd 1886-ban megkezdték a folyam szabályozását, melynek célja az állandó középvízi meder kialakítása, a hajózás biztonságának megteremtése, a jég elvezetése volt. A munkálatok 1896-ban befejeződtek, melynek köszönhetően megszűnt a medervándorlás, azaz a terület biztonságosabbá vált (árvízveszély, hajózás szempontjából), a töltésen kívüli un. mentett oldal fokozatosan alakult át mezőgazdasági kultúrtájá.

Számos feljegyzést, publikációt, összeírást segítségül vettünk munkánk során. Legfőbb célunk a 18-19. századi (az 1886-os folyamszabályozás előtti) alaprajzi illetve gazdaságtörténeti jellemzők ismertetése, melynek érdekében kiindulópontként szolgáltak: VÁLYI ANDRÁS leírása és FÉNYES ELEK Geographiai szótára. Ezen felül a három katonai felmérés térképeit és recens térképeket elemeztünk a területhasznosítás megállapítása céljából. Továbbá az 1869. (1870) évi népszámlálásból mind a népességre, mind az állatállományra vonatkozó hasznos információt kaptunk, s ehhez viszonyíthattuk Fényes Elek településjellemezeit.

2. A VIZSGÁLT TERÜLET LEHATÁROLÁSA

A médiában számos alkalommal találkozhatunk helytelen információkkal, amikor is egy-egy települést a Szigetköz területére helyeznek el. Ezzel azonban a köztudatban nem megfelelő kép alakul ki az érintett területről.

Szükségét láttuk az általunk vizsgált tájegység pontos lehatárolására. Szakirodalmak, kutatások áttekintése után nyilvánvalóvá vált, hogy számos megközelítésből elemezték, tanulmányozták e területet – néprajz, természetföldrajz, környezet- tájöldrajz . Előfordul, hogy ezen vizsgálatok sem mutatnak egységes lefedettséget a Szigetköz területére vonatkozóan. Az eltérés magyarázható egyrészt a természetes folyamatok tájalakító hatásával – mely a vízrendezési munkálatok előtt jelentékeny volt –, másrészt a folyószabályozások után bekövetkezett változások – antropogén tájalakítás – is módosították a természetes határokat, így a tájegység kiterjedését is (*BARANYAI 2009*).

A jelenleg Győr-Moson-Sopron megyéhez tartozó Szigetköz egykor Győr, Moson, Pozsony vármegyéhez tartozott (1884-től már csak Győrhez és Mosonhoz), a második világháborút követően az egész terület a véglegesen kialakított (korábban ideiglenes) Győr-Moson-Sopron megye része lett (*LENNER 2008*).

Vályi 1796-ban a következőképpen írta le a területet: „Így nevezetik Győr Vármegyének egy járása, melly Duna vizének egygyik ága, és Csilíz vize között fekszik; hossza nagyobb, mint szélessége; legelője, 's halászattya kiváltképen hasznos, de áradáskor elég károkat szenvednek lakosai; mind a' Sziget, mind pedig a' Csilízközben aranyat is mosnak itten Duna-vizének fővenyéből a' lakosok” (*VÁLYI 1796. p. 112*). A 20. század elején a Révai féle Nagy Lexikonban a Szigetköz jellemzésénél olvashatjuk a terület méreteire vonatkozó adatokat: „a sziget ÉNy-DK irányban húzódik 50 km kiterjedésben, szélessége nem több 5-12 km-nél”. A később elkészült Új magyar lexikonban a következőképpen jellemzik: „Szigetköz: a Duna szigete a Kisalföldön, Győr-Sopron megyében; kb. 450 km². D felől a kanyargó Mosoni-Duna határolja. Termékeny öntéstalajok. Szántóföldek, sok rét, kiterjedt ártéri erdők. Sűrű lakosság, 24 kis község, 1954 nyarán árvíz pusztította.” Alexay Zoltán, a Szigetköz iránt elkötelezve magát, a terület számos bemutatását adta már közre. Az 1980-as években Alexay adatai alapján a sziget hossza 52,5 km, szélessége változó, 6-10 km, területe 375 km² (65 000 kh), melyet DNy-ról és D-ről a Mosoni-síkság és a Rábaköz, DK-ről pedig a Győr-Tatai-teraszvidék határolják. A Dövényi Zoltán szerkesztette Magyarország kistájainak kataszterében az alábbi leírással találkozhatunk: Kisalföldön elhelyezkedő kistáj területe 395 km², melyet a Duna és a Mosoni-Duna határol. A folyók által határolt területen 23 település található.

Az adatbázis összeállításához szükség volt a történelmi Szigetköz településeinek listájára, majd közülük azok kiválogatására, melyek a mai Szigetköz területén fekszenek. Vizsgálódásunk során szigorúan a Duna (Öreg-Duna, Nagy-Duna) jobb partja és a Mosoni-Duna bal partja által határolt területen lévő településeket vettük górcső alá. Ez alapján napjainkban a lehatárolt térségbe 25 db közigazgatásilag önálló terület tartozik, köztük két város: Győr (a terület DK-i határa) és Mosonmagyaróvár (a terület ÉNy-i határa) (1. ábra).

1. ábra: Szigetköz települései
Figure 1: The settlements of Szigetköz

Forrás: saját szerkesztés

A források áttekintését követően a 18-19. századi Szigetközben 29 közigazgatásilag önálló település adta az elemzés alapját. A városok elemzésére e tanulmány keretein belül nem kerül sor, kifejezetten a kisebb népességet felölelő településekre fókuszáltunk (faluk, tanya). Továbbá jelen kutatásban nem vettük a szigetközi települések sorába azon községeket, melyek a 18. század előtt a tájegység része voltak (Bezenye és Kunsziget), de ma már a Mosoni-Duna jobb partján húzódnak.

3. TERÜLETHASZNOSÍTÁS A KISTÁJON A 19. SZÁZADIG

A Szigetközben annak ellenére, hogy a víz állandó veszélyt jelentett – az árvizek, a medervándorlás, a partszaggatás – az ember már korán letelepedett. A kistáj egy tökéletes síkságnak felel meg, mégis két, egymástól jól elkülöníthető szintet: alacsony ártér, magas ártér (2. ábra), illetve egy szintfoltot lehet megkülönböztetni: futóhomokkal borított területek.

2. ábra: A kistáj alacsony- és a magas ártere
Figure 2: The low – and the high flood plain in the micro-region

Forrás: Argos Stúdió 2002. évi térkép

A kis szintkülönbség jelentős mértékben meghatározza a természetföldrajzi adottságokat, a gazdasági életet (POZSGAI 2014). A települések és a gazdálkodás színtere a magas ártér, melyet csak nagy árvizek idején borított el a víz. A községek általában erdőirtásra, réttörésre települtek. „Voltak azonban egyes tisztásai, magasabban fekvő szigetei, amelyen lehetett Hédervár...” – a Szigetköz fő helye volt, jelenleg műemlékekben leggazdagabb település –, „... Ráró, Darnó, Zsély, Novák területe, amely területek előbb népesedtek be, a kedvezőbb természeti fekvésüknél fogva.” (ÉRSEK 1924)

Rakonczy Zoltán írta, hogy „Nincs olyan községe a Szigetköznek, amely történelme során egyszer-kétszer el ne pusztította volna az áradás vagy a partszaggatás. A Duna-ágak vándorlásával vándoroltak a települések is szigethátról szigethátra, a jobban feltöltött és a vizektől elhagyott helyekre. A

legtöbb szigetközi község ezért ma már a 2. vagy 3. települési helyén él. Néhány községben a dűlőnevek szépen megőrizték az elpusztult régi falurészeket (Falufüzes, Vérfa-dűlő, Öregfa-sziget, Lakottföldek). Sok falu véglegesen elpusztult nem épült fel újra. Emléküket az oklevelek mellett ugyancsak dűlőnevek őrzik.”(RAKONCZAY 1996. pp. 93-103.).

A települések jelenlegi arculata árulkodik a szabályozások előtti községek külső képéről: folyóágakkal és holtágakkal körülfogva, mocsarak, nádasok közt a szigetháton vagy a vízpart legmagasabb pontján összezsúfolva álltak a házak, bokrokba tömörültek, az utcák zezzugosak – elmondások alapján a legtöbb utca helyén meder volt (NÉMETH 2009).

„Ősi, apró községes településmód ez” (TIMAFFY 1975). Legtöbb község a vizek közé, több apró szigetre összezsúfolva települt: Bodak, Püski, Remete, Arak, Lipót, Ásvány, Vámos, Nagy-Bajcs, Kis-Bajcs, Szőgye. Megfigyelhető, hogy voltak olyan települések, melyek egy önálló, nagy szigeten „verték sátrat”: Szabadi, Vének; illetve Kálnok és Zámoly magasabb térszínen helyezkedett el. A települések formáiban nagy változatosság figyelhető meg. Számos község közvetlenül a Mosoni-Duna partjánál alakult ki, melyek településformái a folyó kanyarulatához alkalmazkodtak: Kiliti, Halászi, Lodomér, Ujfalu, Dunaszeg, Szent-Pál, Magyar-Kémele. Darnózseli (mely a vizsgált időintervallumban még két különálló település volt: Darnó és Zsély) az egyetlen, melynek formáját a forgalmas út határozta meg, egy út menti település. Feketeerdőt és Hédervárt az erdőirtás szabta meg.

A Szigetköz legfiatalabb települései a Nagy-Duna mentén 18-19. században alakultak. A vizek úgynevezett tanyásító hatása révén – azaz a vizek vándorlása tette lehetővé a tanyaszerű települések kialakulását –, tanyavilág alakult ki a Mosonmagyaróvártól É-ra lévő területen (TIMAFFY 1989). A folyamat következtében jöttek létre: Cikolasziget, Sérffenyősziget, Doborgazsziget, Tejfalusziget tanyaszerű települések, melyek önállóak voltak és őrizték tanyasias jellegüket. 1860-ban a tagosítás meggyorsította a lakosság vándorlását, így népesebbek lettek. Ma Tejfalusziget közigazgatásilag Dunakilitihez tartozik, az ezen kívül felsorolt három települést pedig 1968-ban Dunasziget néven összevonták – a helységtáblákon a régi neveket is feltűntetik.

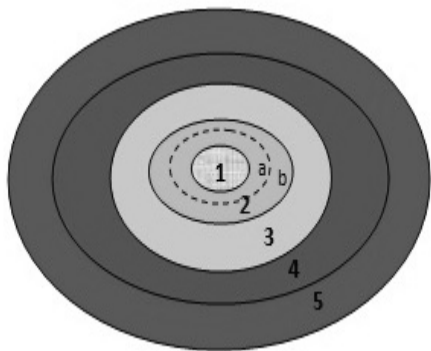
A vizsgált időszakban a falvak és a tanyák mellett önálló formát jelentettek még a nagybirtokosok pusztái. Ott volt jellemző, ahol a lapos, vizenyős területen falu kevésbé tudott kialakulni (BALOGH – BAJMÓCY 2011, BALOGH – CSAPÓ 2013). Ilyen többek között Károlymajor, Gyulamajor, Patkányos, Szúnyogháza, Sáráspusztá. A jelenlegi Novákpusztá és Zsejkepusztá önálló község volt, viszont árvíz után csak pusztá maradt.

Timaffy számos szigetközi község mezőgazdasági földrajzának írását megvizsgálta, mely alapján arra a következtetésre jutott, hogy a mezőgazdasági termelés övezetesen épült fel, mondhatni körkörösén vette körül a falvakat. Az

övezetesség vázlatrajzát láthatjuk a 3. ábrán és mellette az egyes övezetek elnevezését, leírását:

3. ábra: Szigetközi települések övezetei

Figure 3: Zones of the settlements in Szigetköz

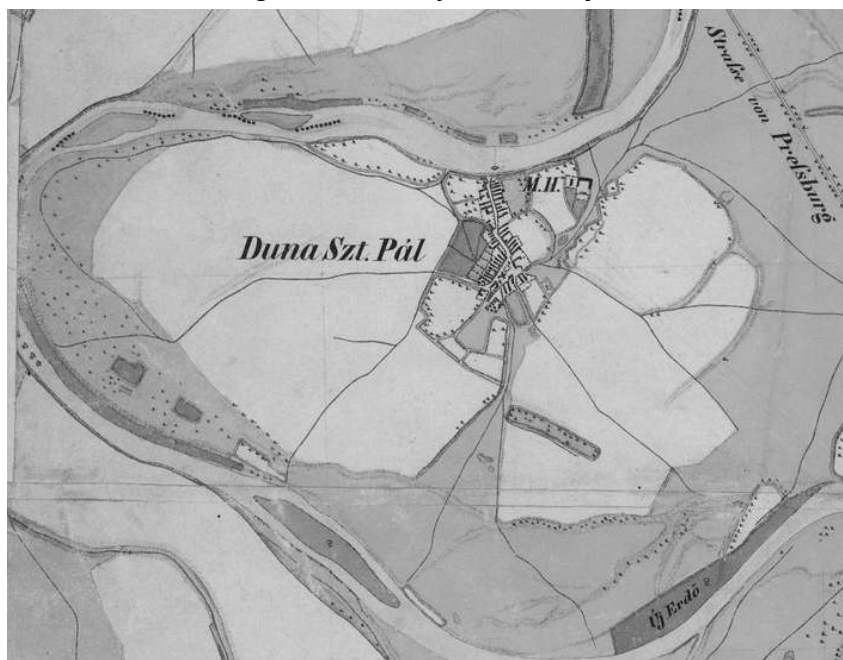

1. magterület: falu
2. asszonyok kis konyhakertjei
a, káposztás kertek (káposzta, zöldség, paprika, krumpli, kukorica, tök)
b, gyümölcsösök (dió-, szilva-, almafa, kisebb számban cseresznye, körte és szőlőtermesztés)
3. nyomásos földművelés (len- és kenderföldek)
4. gabonaöv
5. rét-legelő-erdő öv

Forrás: Timaffy (1978) alapján saját szerkesztés

4. ábra: Dunaszentpál területhasznosítása

Figure 4: Zones of Dunaszentpál

Forrás: Második katonai felmérés (1806-1869)

A katonai felmérések térképein számos szigetközi falunál szépen kirajzolódik a körkörös területhasznosítás (4. ábra). Természetesen az övezetes felépülés nem azt jelenti, hogy a településeket szabályos körgyűrűkkel leírható mezőgazdasági területek határolták, ugyanis az egyes övezetek a természeti adottságok függvényében alakultak ki.

4. A VIZEK VILÁGÁNAK GAZDASÁGI JELLEMZŐI

A 20. századig a területen a külterjes állattartás és az ehhez szorosan kapcsolódó extenzív földművelés volt a jellemző mezőgazdasági tevékenység, számottevő gulya-, ménes- és juhállománnyal rendelkezett a tájegység. Jellemzően Feketeerdő, Dunakiliti, Kisbodak, Lipót, Ásvány, Hédervár, Darnó, Zámoly, Nagybajcs, Vének illetve a korábban említett tanyaszerű települések határában legeltették a csordákat.

A föld művelése során nem termesztettek sokféle növényt, legfőképpen búzát, rozst és kölest, kisebb mennyiségben árpát és zabot – gabonaöv színtere. Jelentős területen termesztettek tönkölyt, kendert és lent. Takarmánynövény termesztésével nem foglalkoztak (helyette legeltetést végeztek, illetve szalmával, szénával etettek). Két- és háromnyomásos gazdálkodási forma volt jellemző.

A kistájon a területhasznosítást, az emberek foglalkozásait, mesterségeit a terület természetföldrajzi adottságai határozták meg a folyamszabályozás előtt. A következő vízhez és a tájhoz kötődő mesterségek terjedtek el: halászat, aranyászás, vadászat. Ezen felül híresek voltak a vízimalmok, hajóvontatók, révészek, pásztorok.

A vizsgált időszakban tipikus halászfalvak voltak: Halászi, Püski, Lipót, Ásvány, Szőgye. A „hivatásos” halászok, azaz akik ebből éltek, halászbokrokba – zárt egyesület, melyben 10-20 halász kapott helyet – tömörülve dolgoztak és a vizeket bérelték a földbirtokosoktól vagy a közbirtokosságtól. A halbőségnek köszönhetően a helyi fogyasztáson felül a magyaróvári, a győri és a pozsonyi piacokra is jutott a szigetközi halállományból, sőt Bécsben is állandó helyük volt a halpiacon a szigetközi „vizásoknak”. A természetes vízi halászatra az első csapást a Duna-szabályozása mérte. Majd a Duna elterelése hatalmas kárt okozott a halászoknak – néhány nap alatt 100-200 t hal pusztult el a kiszáradó ágakban és a mentett oldali vizekben.

Majdnem minden víz menti községben éltek aranyászok, de elismerten legjobb mesterei az ásványiak, lipótiak – 1870-ben 102 ásványi és 54 lipóti aranyász-család volt, továbbá egyes feljegyzések a szőgyei és véneki aranyászokat is ismertetik.

Vízhez kötődő mesterségek közül még ki kell emelni a molnárokat. Jelentős mennyiségű gabona érkezett a szigetközi malmokba: 1840-ben 212 000-265 000 tonnának megfelelő. A mintegy 100 vízimalom hozzájárult az észak-dunántúli gabonaórlás jelentős részéhez. A vízimalmok fénykora a 19. század második felében volt. A mezőgazdasági termelés fellendülésével párhuzamosan nagymértékben emelkedett a malmok száma az előző századhoz képest (1. táblázat).

1. táblázat: Szigetközi vízimalmok

Table 1: Watermills of Szigetköz

Terület	18. század	19. század
Ásvány	8	38
Cikola	nincs adat	3
Dunakiliti	2	nincs adat
Feketeerdő	1	1
Halászi	3	2
Kálnok	5	3
Kimle	11	7
Kisbodak	5	4
Lickó	4	nincs adat
Lipót	8	6
Mecsér	4	4
Nagybajcs	17	20
Remete	7	nincs adat
Szőgye	5	8
Vének	11	12
Összesen:	91	108

Forrás: Timaffy (1978) alapján saját szerkesztés

Gazdaságilag még jelentékeny szerepe volt a fakitermelésnek, melyet „téli aratásnak” vagy „erdőllésnek” neveztek. A helyi igényeken felül ellátták Győr, Moson, Óvár piacát is, és ezen felül még számottevő mennyiséget el is szállítottak (LENNER 2010).

Szigetköz a fekvésének köszönhetően rendkívüli szerepet töltött (tölt) be a hajózás szempontjából. A nemzetközi forgalom mellett jelentős volt a helyi hajózási forgalma is. A kereskedelmet e szállítási módszerrel oldották meg, melynek elsődleges tárgya a gabona volt, de e mellett állatokat, pamutot, gyapjút, fát, bort is szállítottak. Természetesen a kereskedelem mellett személyforgalmat is bonyolítottak.

4.1. ÁTALAKULÁS

A Duna szabályozása és a vízrendezések után az állattenyésztés mértéke jelentősen háttérbe szorult a szántóföldi műveléssel szemben. A 20. században már hazánk egyik kulcsfontosságú mezőgazdasági területévé vált a kistáj (SZABÓ 2003). Legjelentősebb művelési ág a szántó lett, kisebb jelentőséggel, de jelen volt a kert, gyümölcsös és a gyepek. Az öntéstalaj területeket kivétel nélkül szántóként hasznosították, amelyek bármely kultúra termesztésére alkalmasak – ha a megfelelő módon művelik a területet – (VÁRALLYAY 1992). A szántók aránya a 20. század második felében durván 60 %-ra tehető, ez az arány a hetvenes években csökkent, párhuzamosan a rét-legelő területek nőttek (SZABÓ 2002). Napjainkban is jelentős a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó területek aránya. A kistáj 56,2 %-át (21500 ha) hasznosítják szántóként, 22, 1 %-a (5200 ha) erdő, míg 7,8 %-a (3400 ha) rét, legelő (SZABÓ 2002, 2003).

ÖSSZEGRÉS

A vizsgálódás tárgyát képező területről elmondható, hogy földrajzi fekvésének köszönhetően rendkívüli jellemzőkkel rendelkezik. Összehasonlítva a Szigetköz 18-19. századi jellemvonásait a napjainkban ismeretes tényekkel, számos területen változáson esett át legnagyobb szigetünk. A jelenleg Győr-Moson-Sopron megyéhez tartozó Szigetköz, egykor Győr, Moson és Pozsony vármegye része volt. Ma a lehatárolt térségbe 25 db közigazgatásilag önálló település tartozik, köztük két város Győr és Mosonmagyaróvár. Elemzésünk alapját azonban még 29 település adta, azaz mára közigazgatásilag több községet összevontak.

A legnagyobb mértékben a Duna szabályozása változtatta meg az itt élők életét. Az addigi mesterségek, foglalkozások nagy számban szűntek meg: aranyászás, hajóvontatás, révész, vízimalmok-molnárok. Sőt, még a halászat is bizonytalanná vált. A csorda egyre inkább az istállóba szorult be, és egyre kisebb számban jellemző. Háztáji gazdálkodással – kis konyhakertekkel – elenyésző mennyiségben találkozhatunk, felhagytak a korábban „híres” növények termesztésével, ugyanis a természeti táj kultúrtájja alakult.

IRODALOM

- ALEXAY Z.** (1989): Szigetköz. Interpress, Budapest
- ALEXAY Z.** (1997): Változó Szigetköz. Hazánk könyvkiadó, Győr
- BALOGH A. – BAJMÓCY P.** (2011): Majorok a Nyugat-Dunántúlon. Savaria University Press, Szombathely, 126 p.
- BALOGH A. – CSAPÓ T.** (2013): Manors and scattered farms: special settlement forms of outskirt areas in Hungary. In: *Revija za geografijo – Journal for Geography*, 8-2, pp. 81-94.
- BARANYAI G.** (2009): Gondolatok Csorba Péter „A tájhatárok kijelölése és változása” című tanulmányához. *Földrajzi közlemények*, MFT Budapest, 133. 1. pp. 75-76.
- BARANYAI G.** (2012): Mezőgazdaság. In: Dövényi Z. (szerk.): *A Kárpát-medence földrajza*, Budapest, Akadémiai kiadó, pp. 777-781.
- DÖVÉNYI Z.** (szerk.) (2010): Magyarország kistájainak katasztere. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 295-299.
- ÉRSEK I.** (1924): Szigetköz története, községeinek eredete, Magyaróvár
- FEHÉR I.** (1874): Győr Megye és város egyetemes leírása, Budapest Franklin-Társulat nyomdája
- GÖCSEI I.** (1979): A Szigetköz természeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KOZMÁNÉ POZSGAI É.** (2000): Dunaszegi múltidéző. Hazánk Kiadó Kft.
- LENNER T.** (2008): Történeti földrajzi vizsgálatok kislétföldi városokban. Tananyag-tár 4. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, 82. p.
- LENNER T.** (2010): A kislétföldi kisvárosok fejlődésének néhány történeti-településföldrajzi kérdése. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): *A településföldrajz aktuális kérdései*. Szombathely, Savaria University Press, pp. 292-306.
- MAJOR P.**: Mosonvármegye múltja és jelene. Magyaróvár. Kézirat
- NÉMETH S.** (2009): „Beluszky Pál – Sikos T. Tamás: Változó falvaink” című művének ismertetése. In: *Vasi Szemle* (LXIII. évf.)/6. sz. pp. 746-747.;
- POZSGAI A. – BARANYAI G.** 2014: Ökológiai gazdálkodás a Szigetközben In: Füzesi I. – Kúti Zs. – Puskás J. (szerk.): *Tiszteletkötet Béres Csilla professzor asszony születésnapjára*. Szombathely, pp. 106-114. <http://www.berescsilla.eu/tanulmanyok.html>
- RAKONCZAY Z.** (1996): Szigetköztől az Őrségig. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp. 93-103.

- SZABÓ M.** (2002): Vízrendezések, folyószabályozások és hatásaik a Szigetközben. In: Fülek Gy. (szerk.): A táj változásai a Kárpát-medencében. Az épített környezet változása. Gödöllő. pp. 66-73.
- SZABÓ M.** (2003): A Duna környezetformáló szerepe a Szigetközben. In: Frisnyák S. – Tóth J. (szerk.): A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza. Nyíregyháza–Pécs, pp. 119-125.
- SZABÓ, M. – MOLNÁR, E.** (2000): Landscape changes in the Szigetköz region NW Hungary. In: Gallé, L.– Körmöczi, L. (eds.). Ecology in River Valleys. Szeged. pp. 37-42.
- TIMAFFY L.** (1975): Szigetközi Krónika. Mosonmagyaróvár
- TIMAFFY L.** (1980): Szigetköz. Budapest
- TIMAFFY L.** (1989): A Duna szerepe a Szigetköz tanya településeinek kialakulásában (XVIII.-XIX. század). In: Somfai B. (szerk.): A Dunántúl település története VII. Veszprém
- VÁLYI A.** (1796-99): Magyar Országnek leírása, Buda 1796-1799. Digitalizált dokumentum: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/>
- VÁRALLYAY GY.** (1992): A Szigetköz és környékének talajviszonyai, különös tekintettel azok vízgazdálkodására. Acta Ovariensis., 34/1. pp. 65-75.
<http://www.fszek.hu/digitdoc>

A tanulmány

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-16-3-1 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI
KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”